Bupigor, getare och vildhästar på Havsnässkogen.

Sammanställt av Ulf Palmqvist 2019

Karolina Palmqvist på Brännebacksbuan. Nr 2 på kartan.

Hästar på Havsnässkogen 1950-60 tal. När en flock hästar kom springande, så hördes det på långt håll som ett dån. Ett väldigt respektingivande ljud! Källa eget foto.

Vilda hästar på skogen

Några vildhästar har väl inte funnits på Havsnässkogen, sedan människan tämjde dom. Det närmaste en vildhäst på skogen på de sista tusen åren, är sedvänjan att släppa de tama hästarna lösa sommartid. Från urhästen för 6000 år sedan, uppstod fyra hästraser, varav 1 ponnyart levde i nordvästra Europa (dvs här) samt 1 ponnyart i norra Euroasien. Två större hästtyper fanns också, varav båda existerade i centrala och östra Asien. Idag finns enstaka vildhästar nere på kontinenten och i Euroasien. Där det kan förkomma några enstaka flockar än idag. Men när hästar får leva fria i flock, så är beteendet som förut.

Men hästar har det funnits gott om i Havsnäs byn. Fram till jordbrukets avveckling på 1950-60 talet. Hästarna försvann också pga. övergången till traktorer som dragare, istället för hästen. Ända fram till 1960 talets slut så var det vanligt med hästar. Samt också sedvänjan att hästarna släpptes lösa på skogen sommartid. Detta för att spara på foder och även för att låta dom återhämta sig efter vinterns och vårens hårda arbete i skogen och i vårbruket.

När vårbruket var färdigt med sådda korn och havreåkrar, kom byns hästägande bönder överens om en dag då de gemensamt släppte sina hästar till skogs. Oftast var man klar med vårbruket i början av juni. Efter släppet ute i skogen, så fick de sedan själva leta sig bete. Detta varade fram till man på nytt behövde dom, vid slåttern framåt första veckorna i juli. Det blev 1 månads välbehövlig semester för hästen.

När ”slåttanna” var över och man inte behövde hästarna igen, så släpptes de på nytt på skogen. Där kunde de sedan vara fram till att potatis, korn och havreåkrar skulle skördas. Vilket skedde i mitten på september. Om man hade sått ”grönfoder” (en blandning av ärter och havre) så behövde man hästen redan i slutet av augusti, för skörden av denna. Så även här efter slåttern kunde hästarna få en välbehövlig månadssemester.

Hästarna är ju utpräglade flockdjur, och därför var det klokt att släppa dom gemensamt. Det som sedan hände efter släppet, var att de gjorde upp om vem som skulle bestämma i flocken. Oftast så var ju rangordningen redan klar då hästen har gott minne, dvs. den kom ihåg hur det var förra året. Men unga hästar blir större och gamla äldre, så maktbalansen kunde ändras från år till år. Sedan så kunde ju nya hästar ha tillkommit, genom köp och byte. Detta medförde ny maktkamp om deras inbördes rangordning. Det var ju inte bara ledare som ska utses utan hela flocken rangordnade sig! I alla fall mer eller mindre.

Antalet hästar på skogen var många. Som Tora Källberg skriver i sina getarminnen, ” Två stora hästgrupper gick i skogen med ett 50-tal hästar i varje grupp. Ibland, kunde hästarna slåss med varann, då var jag kvick att klättra upp i någon hög gran om jag var nära intill hopen.”

Att man på den tiden kunde ha hästar lösa på skogen, berodde på att alla gårdar hade rätt till, som det heter, mul och klövbete. Detta fanns alltid inskrivet vid skifte av jordbruksmark. Betet var inte knutet till den egna fastigheten utan till hela Havsnässkogen. Svårt att få en flock hästar att veta rågångsmarkeringarna!

Av betydelse var också att varg inte fanns alls, och att björn var mycket sällsynt. Detta hade stor betydelse inte bara för att kunna ha hästarna på skogen, utan också för fäbodarna med får, getter och kor. Därför höll man rovdjuren borta, för att inte förlora sina viktiga djur. En förlorad ko kunde innebära en katastrof för en småbrukare med svält kommande vinter.

Varje bovall hade sina butöser och getare. Getaren som morgon och kväll förde djuren ut på betet, och sedan tillbaka till mjölkningen. Om livet som getare kan du läsa om här:

Livet som Getare.

Här kommer en beskrivning om getarlivet av Tora f.Sundin gift Källberg:

Själv blev jag getare vid 11 års ålder, alltså sommaren 1930. Det betydde att jag skulle följa med både grannens och våra kor och getter i skogen hela dagarna. Det blev många djur första sommaren, 17 kor och 35 getter, därtill en stor tjur som var besvärlig att hålla reda på. Den ville gärna springa emellan andra ko-grupper som gick på skogen.

Jag gick hemifrån tidigt på morgonen med matsäck i näverkonten. Jag skulle hjälpa till att åtminstone mjölka våra getter, så det gällde att vara ute i tid. Sedan måste jag följa kohopen hela dagen och när det blev middagstid, skulle vi alltid göra upp en stor eld och på den riva mossa, det skulle ryka riktigt ordentligt

Korna lade sig i ring runt röken och all broms och mygg försvann. Getaren fick också en vila, alltid med en getmage som huvudkudde Det fanns flera getare på skogen så ibland träffade vi på varandra. Då blev det strax lite roligare. Vi byggde kojor och ibland plundrade vi både getingbon och humlebon, så vi var nog inte alltid så snälla.

Sedan skulle korna ha sin saltdos för dagen. Getaren bar alltid en saltväska med sig, det gillade korna skarpt. Då var det för en liten getarflicka att akta sig så när hela kohögen kom rusande. Äntligen blev det kväll och fick vända hemåt vid femtiden. Korna drog iväg ganska långa vägar, ibland tog det någon timma innan vi nådde hem. Ibland var det regniga dagar, ibland hela veckor som det var trista dagar. Alla vattendrag, bäckar och åar, blev väldigt strida. Hur skulle en liten getarflicka komma över? Jo, det var att hänga sig på ryggen på någon lämplig ko och hålla sig kvar tills kon var över och samma procedur blev det på hemvägen förstås. På den tiden fanns inte en enda bro i skogen. På 1930-talet fanns inga regnkläder, inte heller gummistövlar. Vadmalsbyxor stod bra emot vätan, men riktigt regniga dagar var nog vadmalsbyxorna tyngre än vad man själv vägde innan jag kom hem. Som regnrock hade mamma sytt en stor rock av lärft. Den dränktes in i kokt linolja ett flertal gånger och på fötterna hade jag blötkängor av läder.

En morgon varje höst hände något särskilt. Jo, korna fick ha sina "bjesen" på när de lämnade sommarladugården. Tänk att korna dom äldre åtminstone, förstod genast vad som var på färde. Det blev ett bölande och ett hoppande och de var så glada. De satte rumpan i vädret och det gick inte för en liten getare att hinna följa med. Nu skulle vi flytta till fäbodvallen. Dit hittade korna själva och det var bara för getaren att gå efter och se att alla smådjuren kom med. Ju närmare bodarna vi kom ju fortare sprang djuren. När jag kom fram till fäbodvallen, då kändes det skönt för det var en mil dit upp och man var ganska trött. Sämst var det första sommaren jag getade. Trakten var för mig helt obekant då. Jag grät första dagen som jag skulle följa med korna. Jag hade hört historier om hur folk gick vilse. Det hade även kommit bort en 8-årig pojke som inte hittades förrän efter en vecka. Men pappa sade bara "följ bara med korna du så går allt bra". Visst gick det, men jag grät många dagar när jag inte hade en aning om var jag var och inte kunde orientera mig.

Ibland gick åskan hårt, det skrällde bra mellan stenhällarna. Jag var så rädd för åskan. Jag brukade hålla någon ko hårt i rumpan för att känna lite tröst. Jag tänkte då och många gånger sedan, att när jag blir stor och får egna barn, då ska dom inte behöva bli getare.

Fäbodvallen hette "Storviksbodarna" och trakten Ursvattnet. Vi hade fäbodarna tillsammans med grannen och därför två stora ladugårdar på vallen. Fäbodarna låg alldeles intill sjön Ursvattnet, en liten trevlig sjö med fin ädelfisk i som öring och röding. Runt omkring fanns stor svart och tät skog. Kom man bara ett 20-tal meter från sjön kunde man inte se den

Två stora hästgrupper gick i skogen med ett 50-tal hästar i varje grupp. Ibland, kunde hästarna slåss med varann, då var jag kvick att klättra upp i någon hög gran om jag var nära intill hopen. I bostugan var det trivsamt och fint. En gammaldags högsäng var bäst, för dit kunde inte råttorna komma. Framför var ett skåp med lådor och klaff. I stugan fanns också öppen spis med murkåpa och kokvind, osthyllor, separatorbänk, stolar och bord. Väggarna var timrade, invändigt var väggarna klädda med tidningspapper runt separatorn t.ex. för att det skulle se litet ljusare och finare ut. Färskt löv fanns alltid omkring muren och det luktade så gott. Rummet, där mjölken förvarades, kallades ”bua", där var jordgolvet klätt med granris. Där var mörkt och svalt och där förvarades också ost och mese.

Ofta kom det någon och hälsade på och då kom våffeljärnet fram. Det hade långa skänklar och det gick att steka bara en och en våffla. På kvällen när vi lade oss hade det hunnit bli mörkt. Det hördes olika ljud från ladugårdarna och hästbjällror hördes på avstånd. Det kändes så tryggt och skönt och jag somnade alltid med att jag låg och tittade på brasans sken.

För länge sedan, innan jag fanns till, silades mjölken upp i stora fat och tråg på kvällen. Sedan flödades grädden som flutit upp under natten bort, bars sedan hem till byn där den kärnades. Men så kom separatorn dit och det blev litet lättsammare. Min far skulle en dag bära hem sådan grädde, men han råkade ramla i det steniga berget. Grädden rann bort. När far äntligen kom på benen och såg eländet sade han bara: ”Äsch det gjorde inte så mycket för det var ju bara separeregrädda", så tydligen satte han mera värde på flödad grädde. Återigen blev det uttryck för oss barn att härma. Alltid när vi spillde eller slog ut något så var det "äsch det gjorde ingenting för det var bara o.s.v.". Allt skulle bäras hem, t.o.m. skummjölken för den skulle grisarna hemma ha. Stora "mesar" bands fulla av ost och mese och det var lång väg utför berget, stenigt var det också.

När den 20 september kom fick jag begära lov från skolan någon vecka, för hemflyttning blev det inte förrän omkring den 1 oktober. Likadant då, korna fick gå ut med sina "bjesen" om halsen på morgonen och det blev samma fart hem.

I förtjänst av getningen hade jag 1 krona om dagen. Pengar fick jag inte kontant, men det blev ett par nya skor första sommaren. Dom var så stora så jag fick packa dem fulla av papper i tåhättorna. Vad jag fick andra sommaren minns jag inte. Hemma hade vi inte något som helst instrument. Jag började fantisera om att sista sommaren jag getade skulle ja ha pengarna själv. Jag skulle spara till ett dragspel. Hösten kom även det året. Jag gick till grannen för att hämta min lön, men fick beskedet, att de pengarna hade gått åt när de drog elektrisk ström till deras gemensamma tröskloge. Där hade förut tröskats med "vandring' och hästkraft. Så tyvärr, inget att hämta. Jag gick hem och grät bitterligen, men säga något till far det vågade jag inte. Men min mor lät sy mig en vinröd klänning och jag fick nya lågskor på hösten. Året är 1933. Nästa sommar ska jag konfirmeras och slipper delvis getningen, säkert till stor saknad för alla kor och getter som älskade mig.

På kortet Ada Palmqvist, Karolina Palmqvist, Tyra Palmqvist. Getarflickan Tora bland korna i Ursvattnet sommaren 1931 6 sept.

Hästgetare – bildkälla http://www.fotoarkivet.vilhelmina.se

Hästgetaren

Hästarna hade ingen fast punkt utan flyttade sig till de ställen med bra bete och tillgång till vatten. Helt obevakade var dom dock inte. Byns bönder lejde oftast en Hästgetare, att övervaka flocken och gripa in vid problem. Man måste ju hela tiden veta var hästarna var, om man nu behövde en häst för arbete. Man måste ju även se till att flocken höll sig inom det egna skifteslaget och inte inkräktade på granbyarnas marker. Så hästgetaren följde därför flocken dagligen. Hästarnas antal kunde vara många. Som T. K ovanför skriver ”Två stora hästgrupper gick i skogen med ett 50-tal hästar i varje grupp” dvs ett hundratal hästar att ansvara för. Detta var ju på 1930 talet, så antalet minskade troligen därefter.

Hästgetaren bodde oftast i en enklare koja i närheten av där de brukade vara. Betalningen till hästgetaren var inte stor, men det fanns väl alltid någon som tyckte om det fria livet. Det var ju dessutom fritt och inte så arbetsamt, frånsett de långa dagliga promenaderna. Man hade ju gott om tid över till andra småsysslor. Fiske, jakt och annat. Ibland var det ju också någon koja som skulle repareras, inför vinterns skogsarbete, detta kunde ju ge en extra slant. Så man kunde leva, på nästan inga pengar alls. Dessutom var det vanligt att man besökte någon bovall (fäbod) för att få tag på smör, ost, mese samt mjölk. Detta av snälla butöser som tyckte det var trevligt med besök, som bröt av den vardagliga tristessen.

Kommentar skriven av Birger Källberg. Klasbaracken, där brukade Klas bo ibland. Han var hästgetare och hade ett femtiotal hästar att vakta.

Betande hästar i Stordalen 1960 talet.

Butöser i Storviksbuan – Ursvattnet 1930. Ada, Tyra, Hildur och Märta Palmqvist.

Storviksbuan Ursvattnet 1920, nr 15 på kartan.

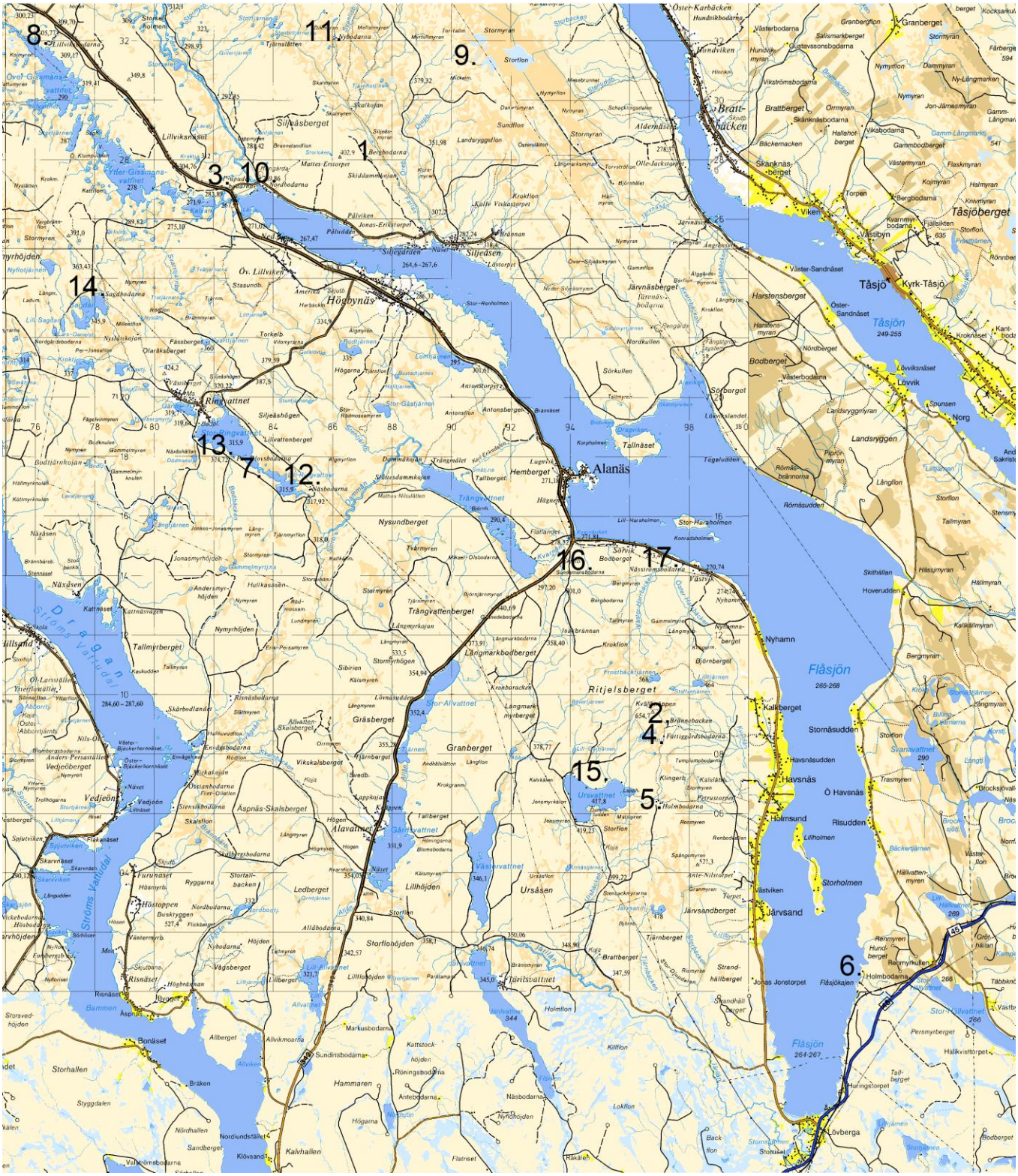
8.
11.
9.
1
3.
10
14.
13.
7.
12.
16.
17.
2.
4.
15.
5.
6.
Alanäs
Ritjelsberget
Granberget
Fläsjön
Täsjö
Täsjöberget
Högbynäs
Ringvattnet
Trängvattenberget
Ursäsen
Lillhöjden
Järvsand
Havsnäs
Holmsund
Nyhamn
Kallberget
Stornäsudden
Risudden
Storholmen
Lövberga
Bonäset
Vedjeön
Näxsen
Tallmyrberget
Ströms Vattudal
Dragan
Siljeåsberget
Siljeåsen
Siljeåden
Lillviksnäset
Ytter-Gissmans-vattnet
Norr-Gissmans-vattnet
Hundviken
Brattbacken
Skankenäs-berget
Viken
Västibyn
Kyrk-Täsjö
Lövvik
Norg
Tallnäset
Hemberget
Nysundberget
Stor-Alvattnet
Alavattnet
Ursvattnet
Storfloböjden
Hammaren
Storhallen
Styggdalen
Kalvhallen
Nordiundstäket
Klövsand
Bammen
Risnäset
Höstoppen
Furunäset
Vedjeöns
Flakenäset
Skarvnäset
Näset
Bräken
Sundinsbodarna
Markusbodarna
Röningsbodarna
Antebodarna
Näsbodarna
Lokflon
Killflon
Flatiset
Räkäset
Backflon
Stornäset
Fläsjökajen
Holmbodarna
Reinmyrhullen
Jonas Jonstorpet
Strandhällberget
Järvsandberget
Storfloböjden
Ö Havsnäs
Havsnäsudden
Kallberget
Stornäsudden
Hoverudden
Skitthällan
Hässmyran
Hällmyran
Kalkhällmyran
Bergmyran
Hällvattenmyren
Hällvattnet
Brocksjövallen
Trasmyren
Svansvattnet
Fläsjön
264-267
Fläsjön
265-268
Täsjön
249-255
Lövviksnäset
Spunsen
Landsryggen
Landsryggmyran
Bodberget
Söderberget
Harstensberget
Oster-Sandnäset
Väster-Sandnäset
Torpen
Bergbodarna
Kvarnmyrbodarna
Fjällsikten
Gammbodberget
Gamm-Långmarken
Skankenäsbodarna
Brattberget
Ormmyran
Jon-Järnesmyran
Nymyran
Nymyrtjon
Dammyran
Ny-Långmarken
Granberget
Stormyran
Färberget
Kocksarkulen
Gustavssonsbodarna
Salismarkberget
Hundviksmyran
Hundviksbodarna
Vikströmsbodarna
Vikabodarna
Hallehotberget
Bäckernacken
Skankenäsberget
Aldernäset
Stormyran
Storflon
Olle-Jackstorpet
Järvnäsbodarna
Järvnäsberget
Nordkullen
Sörkullen
Tallnäset
Tegeludden
Rörnäsudden
Rörnäsbrännorna
Piprörmyran
Lövikslandet
Lövikslandet
Lövviksnäset
Lövvik
Norg
Spunsen
Landsryggen
Landsryggmyran
Bodberget
Söderberget
Harstensberget
Oster-Sandnäset
Väster-Sandnäset
Torpen
Viken
Kyrk-Täsjö
Täsjöberget
Täsjön
249-255
Fläsjön
265-268
Fläsjön
264-267
Nyhamn
Kallberget
Stornäsudden
Havsnäsudden
Havsnäs
Ö Havsnäs
Holmsund
Risudden
Storholmen
Järvsand
Järvsandberget
Lövberga
Stornäset
Backflon
Räkäset
Flatiset
Kalvhallen
Klövsand
Nordiundstäket
Nördhallen
Sandberget
Styggdalen
Storhallen
Bräken
Bonäset
Bammen
Risnäset
Höstoppen
Furunäset
Vedjeöns
Vedjeön
Näset
Flakenäset
Skarvnäset
Skarviken
Hammaren
Markusbodarna
Sundinsbodarna
Röningsbodarna
Antebodarna
Näsbodarna
Lokflon
Killflon
Storfloböjden
Lillhöjden
Ursäsen
Ursvattnet
Alavattnet
Stor-Alvattnet
Nysundberget
Trängvattenberget
Tallmyrberget
Näxsen
Kattnäset
Ströms Vattudal
Dragan
Ritjelsberget
Granberget
Gräsberget
Vikskalsberget
Äspnäs-Skalsberget
Lillhöjden
Ursäsen
Järvsandberget
Storfloböjden
Hemberget
Alanäs
Tallnäset
Trängvattnet
Ringvattnet
Högbynäs
Siljeåsberget
Siljeåden
Siljeåsen
Lillviksnäset
Ytter-Gissmans-vattnet
Norr-Gissmans-vattnet
Hundviken
Brattbacken
Skankenäs-berget
Viken
Västibyn
Kyrk-Täsjö
Täsjöberget
Täsjön
249-255
Lövviksnäset
Lövvik
Norg
Spunsen
Landsryggen
Landsryggmyran
Bodberget
Söderberget
Harstensberget
Oster-Sandnäset
Väster-Sandnäset
Torpen
Bergbodarna
Kvarnmyrbodarna
Fjällsikten
Gammbodberget
Gamm-Långmarken
Skankenäsbodarna
Brattberget
Ormmyran
Jon-Järnesmyran
Nymyran
Nymyrtjon
Dammyran
Ny-Långmarken
Granberget
Stormyran
Färberget
Kocksarkulen
Gustavssonsbodarna
Salismarkberget
Hundviksmyran
Hundviksbodarna
Vikströmsbodarna
Vikabodarna
Hallehotberget
Bäckernacken
Skankenäsberget
Aldernäset
Stormyran
Storflon
Olle-Jackstorpet
Järvnäsbodarna
Järvnäsberget
Nordkullen
Sörkullen
Tallnäset
Tegeludden
Rörnäsudden
Rörnäsbrännorna
Piprörmyran
Lövikslandet
Lövikslandet
Lövviksnäset
Lövvik
Norg
Spunsen
Landsryggen
Landsryggmyran
Bodberget
Söderberget
Harstensberget
Oster-Sandnäset
Väster-Sandnäset
Torpen
Viken
Kyrk-Täsjö
Täsjöberget
Täsjön
249-255
Fläsjön
265-268
Fläsjön
264-267
Nyhamn
Kallberget
Stornäsudden
Hoverudden
Skitthällan
Hässmyran
Hällmyran
Kalkhällmyran
Bergmyran
Hällvattenmyren
Hällvattnet
Brocksjövallen
Trasmyren
Svansvattnet
Fläsjön

Inventerade fäbodar i Strömsunds kommun

Nr	Namn	Tillhörande by	Kulturhistorisk bedömning: Kategori
	ALANÄS SOCKEN		
1	Bergbodarna	Siljeåsen	III
2	Brännebacken	Havsnäs	II
3	Djupbodarna	Lillviken	III
4	Fattiggårdsbodarna	Havsnäs	III
5	Holmbodarna	Havsnäs	II
6	Holmbodarna	Storholmen	III
7	Karl-Eliasbodarna	Ringvattnet	III
8	Lillviksbodarna	Lillviken	III
9	Långmarkbodarna	Siljeåsen	III
10	Nordbodarna 1	Lillviken	III
	Nordbodarna 2	Lillviken	III
	Nordbodarna 3	Lillviken	III
11	Nybodarna	Siljeåsen	III
12	Näsbodarna	Ringvattnet	II
13	Per-Olofsbodarna	Ringvattnet	III
14	Sagdbodarna	Ringvattnet	II
15	Storviksbodarna	Havsnäs	III
16	Sundemansbodarna	Alanäs	III
17	Vilhelm-Näsströms-bodarna	Alanäs	II

Till sist en intressant intervju med 89 åriga Magda Ajax som minns livet på Buan.

Ur tidningen Norrskogen nr 4 – 2018.

Magda minns livet på Backbuan

Samhällets förändringar sveper över stad och land, människa och djur. Glappet är stort mellan dagens moderna relation till naturen och det strävsamma jord- och skogsbruk som ligger knappt en mansålder bort. I Johannesbodarna i Ragunda, finns Magda Ajax, 89 år, som minns hur det var.

text Katrin Åsander foto Tina Stafrén

Magda Ajax berättar minnen från livet på fädboden. Följ med på en resa tillbaka i tiden.

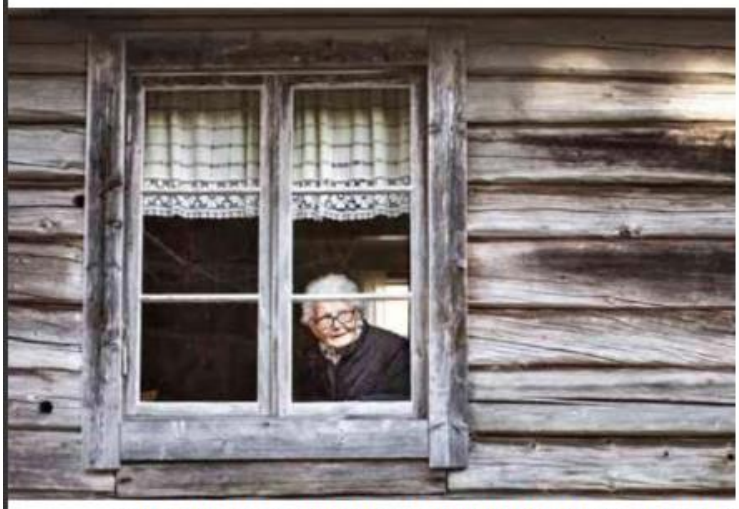

Ostkaret bär på minnen från mitten av 1800-talet. Då tillhörde det Magdas farmor Magdalena Lundstedt, som likt Magda tidigt fick lära sig göra ost av mjölken.

Drygt en mil från Krokvåg by, längs en stenig skogsbilväg, går färden innan fäbodvallen öppnar upp sig mellan de höga granarna. Mycket är förändrat sedan Magda Ajax var barn, då bestod vallen av flera stugor och ladugårdar, öppna ängar och gärdsgårdar. I dag jobbar skogen för att bit för bit ta tillbaka sin vall och ängarna som Magdas pappa och andra bybor en gång i tiden kämpade för att hålla öppna.

Första sommaren Magda kom till Backbuan var 1936, då var hon sju år gammal. Systrarna Mary och Sofia hade tidigare varit där om somrarna, men nu fått plats som hushållerskor.

– Varje sommar, från det att jag var sju till sexton, tillbringade jag här tillsammans med mamma. Mina äldre bröder, Yngve, Bror och Ivar, var tillsammans med pappa Nils. Under somrarna arbetade de med att reparera dammar och kojor som låg längs Halån. Dessa användes under flottningen, säger hon.

Innan säsongen i Backbuan kunde börja hade byns karlar besökt buan tidigare under våren för att förse stugorna med ved och se över eventuella reparationer.

För Magdas mamma Märta var det också mycket att förbereda.

– Det var vetemjöl, rågsikt, salt sill och strömming, ansjovis, salt, fläsk, smörsalt, ostlöpe och diskmedel, kaffe, socker och soda. Det skulle också bakas välgräddat tunnbröd som skulle hålla hela sommaren. Det här var innan åtta timmars arbetsdag och semester fanns.

Vi slår oss ned på en stol utanför den enda kvarvarande stugan i buan, Margaretastugan. Vallen har tidigare rymt tre stugor med tillhörande ladugårdar och lador.

– Vi buförde omkring den 8–10 juni. Vi gick alltid dit till fots, det var en halv mil med kärra och en halv mil med släpkörning.

Magda tar fram ett litet mönstrat ostkar i trä. Bokstäverna ML står inskuret i träet. Det har hon fått ärva från sin farmor, Magdalena Lundstedt, född 1856. Karet har följt Magda genom åren i Backbuan.

–I det här lilla karet blev osten klar på ett par dagar. Genom att vända på osten i karet blev det mönster på båda sidor på osten.

Att ta tillvara mjölken hörde till det dagliga arbetet i buan. Mjölken var livsviktig, nödvändig och basen i all den mat som gjordes.

– Två gånger varje dag skulle korna mjölkas, ladugården mockas och städas. Mjölken värmde vi och tillsatte ostlöpe, då får man ostmassa. Vasslen kokade vi till messmör, det var ett kok som tog flera timmar varje dag.

Osten gjordes av ostmassa och hälldes i ostkar som täcktes med ett ostkläde. Ostklädet på de torkande ostarna skulle bytas varje dag tills osten blev torr. Då ostklädet var torrt så var osten klar.

– Separatorn skulle diskas varje dag efter varje användning och det gick åt mycket vatten. När vi bodde här fanns det en grävd

Livet i Backbuan handlade om närhet till både djur och natur. Var ko var värdefull och behövdes till familjens försörjning.

»Tänk att komma till obruten mark, till den vilda skogen. Avverka och bryta stubbar innan det gick att börja odla. Hugga timmer till alla hus och timra dem sedan.«

brunn så vi kunde hämta vatten fram till juli ungefär, beroende på vädret.

För att kunna ta tillvara mjölken behövdes någonstans att tillaga den ordentligt. År 1935 byggde därför Magdas pappa Nils vallens kokhus. Det var ett åttkantigt kokhus, inuti stod en stor öppen spis och längs väggarna satt hyllor där osten kunde torka och lagras. Tidigare fanns bara ett enkelt vindskjul.

– Kokhuset är vallens hjärta. Ingen annan hade ett sånt här sorts kokhus. Pappa var duktig på att bygga och snickra.

Varför uppstod fäbodar? Efter missväxtåret 1867 med svält och fattigdom som efterdyningar kraftsamlade landets bönder; hur skulle framtidens skördar säkras? Svaret blev att bryta mark i skogen och hitta odlingsbar jord. De efterföljande åren lades grunden till en säker framtida skörd. Johannesbodarna, Backbuan, togs i bruk 1885, nästan tjugo år efter det stora missväxtåret.

– Tänk att komma till obruten mark, till den vilda skogen. Avverka och bryta stubbar innan det gick att börja odla. Hugga timmer till alla hus och timra dem sedan. Klyva spån till taken och stänga hagar till alla vallar.

Vi går en sväng på det som är kvar av vallen, Magda pekar ut var de andra stugorna stått. En av ladorna som pappa Nils byggde står fortfarande kvar. Där kokhuset stod ligger stenar i en mossbevuxen hög. Bredvid platsen där stugan låg som Magda och hennes familj bodde i växer en brandgul lilja. Det är samma lilja som hennes syster Sofia en gång grävde ner utanför stugbron. Ett minne från när buan levde och blomstrade.

Magda visar var korna brukade vallas. Familjen hade oftast hand om tolv kor sammanlagt, då var det både egna kor och kor från andra gårdar i byn. Om morgonen följde de med dem drygt en halv kilometer ut i skogen, en »fämatsväska« runt midjan med gröpe och grovsalt användes för att locka med sig korna ut. Hem hittade de

Paus i slåtterarbetet. Magda sitter längst fram i bilden. Från vänster sitter hennes bror Bror, Jonas Melin (vän till familjen), far Nils, mor Marta och bröderna Ivar och Yngve. Familjen levde främst av det jorden och skogen gav och barnen bidrog tidigt i sysslorna.

oftast själva och koskällan sattes på den ko som var mest pålitlig.

– På hösten mjölkade de ganska lite så då hade de inte lika bråttom hem. I augusti kom svampen som de tyckte mycket om, då kunde en del av dem ibland ligga borta om nätterna. Men skällkon kunde man oftast lita på. Vi gick ut och lockade på dem och efter en liten stund hörde man skällan som sakta slog fram och tillbaka när kon reste sig upp. Klangen hördes lång väg genom skogen.

Vallarna innanför gärdsgården var förbjudet område för korna, det gräset slogs en gång per sommar och sparades som mat till vintern. De gårdar nere i byn som gränsade mot skogen fick bygga hagar runt gården som stängde ute de djur som betade i skogen och kunde få för sig att ta sig ner på byn och äta upp deras grödor.

– Pappa tog en slåttmaskin till buan som han slog med, lien användes också där maskinen inte kom åt.

Fäbodar ligger ofta ensligt belägna, långt från bebyggelse. Trots det minns Magda aldrig att det var ensamt på skogen.

– Skogen på 30–40-talet var full av liv och rörelse. Det var hyggesbränning och avverkning, det var alltid folk i skogen. Andra familjer bodde också i de andra stugorna som fanns här då.

När vårbruket var färdigt kom bönderna i Krokvåg överens om en dag då de gemensamt släppte sina hästar till skogs. Där fick de gå tills det var dags för slåtter. När höet var ladat släpptes de åter på skogen tills det blev skörd av korn och havreåkrar, då var det slut på hästarnas semester.

– Det hördes lång väg när en hästflock kom springande i skogen, det var ett väldigt respektingivande ljud.

Tvärs över Backbuan gick en genomfartsled vilket gjorde att folk titt som tätt passerade vallen.

– Det var en genomfartsväg här till Löv-

»Det kunde nog vara ensamt, men hon hade alltid fullt upp med arbete. Hon tog hand om allt medan pappa var borta, klagade aldrig. Hon var otroligt stark.«

Den rejäla koskällan har Magda sparat, klangen i den är fortfarande stark. Skällan brukade sättas på den ko som var mest pålitlig.

åsen, Berg, Stensjö och Dyhöjden och folk kom ofta på besök. Man var alltid uppdaterad med det senaste som hänt. Jag kände mig aldrig ensam eller otrygg här. Det var en väldigt levande skog med fågelsång och fågelkvitter.

Åkte kaffepannan fram vid besök?

– Absolut, det var givet. Under krigsåren var det besvärligt att få tag på kaffe. Mamma brukade kunna komma över riktigt kaffe genom att byta mot några av de råvaror vi hade hemma.

Till buan följde också alltid gårdens djur; kor, hund, katt och höns. Med ett färre antal djur än vad som är brukligt i dagens jordbruk var det också lättare att komma djuren nära och lära känna dem.

– En kväll saknades en ko, jag var inte med själv utan min mamma har berättat det för mig. Mamma sökte efter den försvunna kon i mörkret tillsammans med Ivar, han var 14 år då. Till slut hittade de kon som gått ner sig i ett dike. Ivar högg kvist som hon kunde kliva på och band rep under henne. De höll på länge och till slut lyckades de. Varje ko var värdefull på den tiden.

Om fäbodvallen var sommarens arbetsplats för kvinnorna så var skogen vinterns för männen. På vintern arbetade Magdas pappa i skogen med avverkning, då var hästens hans trognaste arbetsredskap. Skogsarbetet gjorde att han ofta bodde borta under veckorna.

– Skogsnäringen bestod av manuell timmerhuggning. Det här var en tid innan det fanns motorsågar och skogsbilvägar. Jord- och skogsbruk var oftast det enda som fanns att leva på i landsbygden på den tiden.

Hur tror du det var för din mamma att vara ensam och sköta gård och hushåll?

– Det kunde nog vara ensamt, men hon hade alltid fullt upp med arbete. Hon tog hand om allt medan pappa var borta, klagade aldrig. Hon var otroligt stark. Förutom allt gårdsarbete så vävde hon, stickade och spann garn av ull.

När sommaren var slut skedde buföringen hemåt igen, runt den 5–8 september brukade det vara dags.

– Korna var glada att få komma hem igen. Jag tror de kände på sig när det räckte med fäbodtider.

I takt med tiden och samhällets förändring, där jordbruket rationaliserades med maskiner och konstgödsel, så minskade så småningom behovet av fäbodvallens krafter. År 1945 var därför det sista år som Magdas familj bedrev fäboddrift i Backbuan.

– Det blev andra tider och fäbodlivet fasades ut för oss. Mamma var här en sommar tio år senare, 1955, för att visa några yngre släktingar hur fäbodlivet var så att de skulle lära sig. Redan då började kunskap försvinna.

– När jag och mina syskon som vuxna pratade om somrarna i Backbuan minns vi det alltid med glädje. Vi saknade ingenting och det fanns inga krav. Det var en förnöjsamhet över hur det var. Det var lyckliga gatan och en fantastisk tid.